

Utjecaj Deklaracije o nezavisnosti na donošenje deklaracije o pravima čovjeka i građanina

Karan, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:890922>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Luka Karan

Utjecaj Deklaracije o nezavisnosti na donošenje Deklaracije o pravima čovjeka i građanina

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest

Luka Karan

Matični broj: 0009087352

Utjecaj Deklaracije o nezavisnosti na donošenje Deklaracije o pravima čovjeka i građanina

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i povijesti

Mentor: Doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Rijeka, 14.9.2022.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ENGLSKA I FRANCUSKA PRIJE I TIJEKOM AMERIČKOG RATA ZA NEOVISNOST I FRANCUSKE REVOLUCIJE	2
3. DEKLARACIJA O NEZAVISNOSTI	7
4. ZNAČAJ DEKLARACIJE O NEZAVISNOSTI ZA SAD	10
5. ZNAČAJ DEKLARACIJE O NEZAVISNOSTI U SVIJETU	14
6. DEKLARACIJA O PRAVIMA ČOVJEKA I GRAĐANINA	17
7. IZDAVANJE I SADRŽAJ DEKLARACIJE O PRAVIMA ČOVJEKA I GRAĐANINA 20	
8. ZAKLJUČAK	22
BIBLIOGRAFIJA	23

1. UVOD

Deklaracija o nezavisnosti i Deklaracija o pravima čovjeka i građanina predstavljaju ključne pisane dokumente Američkog rata za neovisnost i Francuske revolucije. Njihov doprinos pravnom diskursu u pogledu utjecaja na pisanje njima sličnih dokumenata čini ih jednim od najvažnijih dokumenata s kraja 18. stoljeća. Važna prekretnica stvorena je njihovim izdavanjem čime je označen kraj ranoga novoga vijeka i kolonijalne vlasti u SAD-u, tj. dvorskoga apsolutizma u Francuskoj. Njihova načela o ljudskim pravima doprinijela su stvaranju liberalnijeg odnosa između društva i države stvaranjem pojedinca koji osim temeljnih ljudskih prava posjeduje i sva politička i građanska prava. Zbog ranijeg izdavanja, Deklaracija o nezavisnosti bit će prvi dokument koji ću analizirati te nastojati prikazati njezina načela i utjecaj na donošenje Deklaracije o pravima čovjeka i građanina. Na stvaranje načela o ljudskim pravima utjecali su mnogobrojni faktori u obje države, no potrebno je prikazati i utjecaj samih događaja poput Američkog rata za neovisnost i Francuske revolucije kako bi se u potpunosti shvatio smisao tih ideja.

2. ENGLSKA I FRANCUSKA PRIJE I TIJEKOM AMERIČKOG RATA ZA NEOVISNOST I FRANCUSKE REVOLUCIJE

Deklaracija o nezavisnosti iz 1776. godine nastala je tijekom Američkog rata za neovisnost između trinaest američkih kolonija¹ i Engleske koji je započeo 1775. i završio 1783. godine pobjedom i stjecanjem neovisnosti kolonija². Taj sukob, često nazivan i revolucijom, predstavlja veliku prekretnicu u geopolitičkim odnosima europskih država i stvara značajne teritorijalne promjene na karti europskih preookeanskih kolonija³. Američkim ratom za neovisnost te Deklaracijom o nezavisnosti i njenim idejama, potaknuto je izbijanje revolucije u Francuskoj u kojoj će se uz postojeću financijsku nestabilnost javiti i kriza političkog sustava. Pitanje uplitanja stranih europskih sila u ovaj rat ne treba sagledavati kroz motiv pružanja pomoći i potpore američkim kolonija koje su izrabljivane i tlačene od strane Engleske jer ta teza nije u potpunosti ispravna. Zasižno je određeni dio stanovništva tih kolonija bio protiv rata ili je bio neutralan po pitanju javnog izjašnjavanja o želji za osamostaljenjem. Većina stanovništva morala je racionalno razmišljati i dobro procijeniti ima li smisla pridružiti se pobunjenju strani koja ne garantira pobjedu. Dapače, Engleska je zasižno bila, u svakom pogledu, superiorna u odnosu na pobunjenike. Zbog gotovo neograničenih resursa, Engleska je opravdano imala status favorita u ovome sukobu zbog čega smatram da je barem u početku vjera u pobjedu i ostvarenje samostalnosti bila slabija nego u narednim godinama rata. Prema tome, to predstavlja dodatni razlog izdavanja Deklaracije o nezavisnosti čiji je cilj također bio potaknuti vlastito stanovništvo na širenje ideja revolucije i želje za osamostaljenjem kako bi se stvorila što veća baza istomišljenika.

Međutim, ovaj sukob brzo prerasta od samoga rata za američku neovisnost u globalni kada u rat od drugih sila prva ulazi Francuska 1778. godine. Time se sukobi šire na područje Kariba, zapadne Afrike i Azije⁴. Već sljedeće godine, uključivanjem Španjolske u rat, novo žarište sukoba postaje Centralna Amerika. Time je engleska mornarica konačno bila brojčano nadjačana te joj je prijetila velika opasnost ne samo od strane američkih pobunjenika već i od drugih protivnika⁵. Dodatnu opasnost predstavljalo je i uključenje Nizozemske u rat 1780.

¹ Trinaest američkih kolonija, naziv za kolonije (New Hampshire, Massachusetts, Connecticut, Rhode Island, New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware, Maryland, Virginia, North Carolina, Južna Carolina i Georgia) uspostavljene tijekom 17. i 18. stoljeća pod vlašću britanske krune koje od kojih će se Deklaracijom o nezavisnosti uspostaviti Sjedinjene Američke Države.

² Conway, A Short History of The American Revolutionary War, 1.

³ Conway, 2013., 2.

⁴ *Ibid.*, 4.

⁵ *Ibid.*, 4.

godine⁶. Gledajući iz perspektive Engleske, ovaj je sukob opravdano nazvati globalnim pošto su se sukobi vodili između više europskih sila te izvan same Europe što je oslabilo englesku moć i povećalo izgleda američkih pobunjenika u ostvarivanju njihovog cilja. Vidjevši priliku za ostvarenje vlastitih ciljeva, preostale europske sile okrenule su se protiv Engleske. Time su one zapravo doprinjele ostvarenju cilja trinaest kolonija koje su se borile protiv oslabljenog protivnika. Borba na nekoliko frontova svakako je jedan od glavnih razloga za poraz Engleza u Američkom ratu za neovisnost i gubitak američkih kolonija⁷.

Deklaracija o nezavisnosti obznanila je prekid državnopravnih veza trinaest američkih kolonija s Engleskom i time potvrdila težnju tih kolonija za osamostaljenjem. Ona je također dodatno naglasila njihovu ustrajnost u ostvarenju konačnog cilja čime je uvjerila druge europske sile u ozbiljnost njihovih političkih aspiracija. Želja za osamostaljenjem time je postala službena te se mnoge druge europske sile, poput Francuske u proljeće 1778. godine, počinju uključivati u ovaj sukob⁸. Stoga je rasplet događaja u korist američkih pobunjenika uvelike ovisio o događajima van samog teritorija trinaest kolonija. Želja za eksploatacijom prirodnih resursa, razvoj trgovine i nametanje poreza koji donose velike prihode samo su neki od političkih i ekonomskih interesa tih europskih sila uključenih u rat. Imajući na umu da je Američki rat za neovisnost već počeo, donošenje Deklaracije o nezavisnosti je među pobunjenicima osnažilo osjećaj jedinstva i želju za borbom za ostvarivanje samostalnosti. Međutim, donošenje ovoga dokumenta i nije bilo iznenađenje za Engleze koji su već određeno vrijeme očekivali „službenu“ potvrdu želje za odcjepljenjem. Velika ih je pobjeda nad pobunjenicima kod New Yorka 1776. godine uvjerila u mogućnost brzog rješavanja sukoba⁹. Stoga, Deklaracija o nezavisnosti nije „uplašila“ Engleze čije su se procjene rješenja sukoba svodile isključivo na oružanu borbu i njihovu pobjedu. Potpuno razilaženje se ipak nije dogodilo 1776. godine u vrijeme kada je izdana Deklaracija o nezavisnosti, već 1778. godine kada američkim pobunjenicima počinju pomagati Francuzi opskrbljujući ih oružjem i municijom ali i vlastitim trupama.¹⁰ Francuska je već stoljećima predstavljala najgoreg i najsnažnijeg engleskog neprijatelja te je tom novonastalom suradnjom s američkim pobunjenicima postalo jasno da se ovaj lokalni sukob pretvorio u međunarodni s obzirom da su mjesta sukoba predstavljale sve

⁶ Conway, 2013., 4.

⁷ *Ibid.*, 6.

⁸ *Ibid.*, 7.

⁹ *Ibid.*, 8.

¹⁰ *Ibid.*, 8.

francuske i engleske interesne zone na svijetu tj. prevlast nad trgovinom na Atlantskom i Indijskom oceanu i glavnim tjesnacima.

Deklaraciju o nezavisnosti možemo okarakterizirati kao „opravdanje“ za izbijanje rata 1775. godine, međutim, postavlja se pitanje zašto ona nije bila proglašena već na početku rata. Naime, jedan od glavnih ciljeva proglašenja ovoga dokumenta bio je privući ostale europske sile u rat na stranu američkih pobunjenika i time povećati šanse za osamostaljenjem¹¹. Stavljanjem još većeg naglaska na stvaranje nove potencijalne države i eliminaciju ikakve mogućnosti vraćanja pod englesku vlast, europske države uključile su se u rat s ciljem smanjenja i ograničenja utjecaja i moći Engleske u svijetu.

Dok je svjetske ekonomske trendove i trgovinu u potpunosti diktirala Engleska, naročito zbog prve industrijske revolucije koja je krenula baš iz te države, svjetsku politiku i nove prosvjetiteljske političke doktrine diktirala je Francuska¹². Krenuvši iz Engleske i proširivši se na cijeli svijet, prva industrijska revolucija direktno je utjecala na mnoge države te pogotovo na kolonije diljem svijeta. Međutim, nove političke ideje i doktrine u Francuskoj postavile su temelje razvoja novih režima u različitim državama i započele su eru raspadanja starih monarhija. Prosvjetiteljstvo je itekako kao pokret utjecao i na politiku što nas u ovome kontekstu najviše zanima. Naime, prosvjećeni apsolutizam postao je glavno obilježje Francuske te se od 1750. dodatno intenzivirao proces uništavanja stare feudalne strukture¹³. S druge strane, pokret za kulturnom i filozofskom obnovom, tj. prosvjetiteljstvo ili iluminizam, odjeknuo je i u Engleskoj, pogotovo na idejama Johna Lockea¹⁴. Time su nas ove dvije države uvele u kraj novoga vijeka te su svoje ekonomske i političke ideje, što posredno, što neposredno širile diljem svijeta. U tome smislu možemo izdvojiti širenje ideja i reformi prosvjećenog apsolutizma u svojim kolonijama, ali te ideje su se širile i na neporedan način kao u Austriji za vrijeme Marije Terezije (1740.-1780.) i Josipa II. (1780.-1790.) ili u Švedskoj i Danskoj za vrijeme Gustava III. (1771.-1792.) i Kristijana VII. (1766.-1808.)¹⁵.

Francuska je također stvorila temelje liberalne i demokratske politike, ali i temelje patriotizma i nacionalnog identiteta ujedinivši narod protiv apsolutističkog kralja. Osjećaj jednakosti, slobode govora, tiska i vjeroispovijesti ujedinio je francuski narod protiv kralja i starog aristokratskog poretka. Iako postoje snažni temelji po kojima se može tvrditi da je Američka

¹¹Conway, 2013., 69.

¹²Hobsbawm, The Age of Revolution 1789-1848, 53.

¹³Bertoša, Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće), 127.

¹⁴Bertoša, 2004., 127.

¹⁵*Ibid.*, 133.

revolucija utjecala na Francusku, umjesto vanjskih faktora za pokretanje revolucije, ključni elementi izbijanja Francuske revolucije nalaze se u unutarnjem stanju te raspadajuće aristokratske monarhije¹⁶. Nezadovoljstvo porazom u Sedmogodišnjem ratu (1756.-1763.) i teške ekonomske posljedice nakon Američkog rata za neovisnost stvorile su u francuskom građanstvu negativno ozračje koje je i zbog protivljenja apsolutizmu tražilo promjene. Nadalje, politička nestabilnost ugrozila je i onemogućila razvoj Francuske u gotovo svim sferama. Međutim, kao u slučaju Američke revolucije gdje je Deklaracija o nezavisnosti predstavljala svojevrsni manifest trinaest američkih kolonija, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine ima istu svrhu u slučaju Francuske revolucije¹⁷. Iako je potpuno opravdano tvrditi da Deklaracija o pravima čovjeka i građanina govori protiv povlaštenog, aristokratskog sloja u francuskom društvu, bilo bi pogrešno okarakterizirati ju kao manifest u ime demokratskog i egalitarnog društva jer državno uređenje i institucije nisu mogle ostvariti sva prava predviđena samom deklaracijom¹⁸. Iako je izražena i naglašena „opća volja“ naroda, u dublju analizu same Deklaracije prijeći ću u sljedećim poglavljima. Također, treba naglasiti da je Francuska revolucija pobudila i pokrenula stvaranje francuske nacije, što dokazuje i činjenica da se uz kralja Luja XVI. više ne govori sintagma *dei gratia* (po milosti božjoj) već kralj „po volji naroda i ustava“¹⁹.

Križa starih režima i transformacija u nove biti će dodatno naglašeni krajem 18. stoljeća, tj. nakon Američkog rata za neovisnost i Francuske revolucije što će ostaviti velike posljedice u procesu stvaranja liberalnijeg društva i države²⁰. Gledajući broj kolonija, Engleska i Francuska mogu se zasigurno svrstati u najveće kolonijalne sile tog vremena zbog čega je razvoj sličnih liberalnih ideja o jednakosti prava bio najviše prisutan u njihovim kolonijama. Međutim, treba imati na umu da je brzina prijenosa informacija u to vrijeme, uglavnom pismima, novinama ili fizički uživo, i dalje bila izrazito spora u usporedbi s današnjim vremenom. Problem brzog prijenosa informacija time je povezan i s brzim dovođenjem novih vojnih trupa što je predstavljalo veliki problem za Engleze. Ipak, i Američki rat za neovisnost i Francuska revolucija relativno su brzo utjecali na tadašnje političke trendove zbog čega ova dva povijesna fenomena valja smjestiti među najznačajnije događaja 18. stoljeća. Kao i rat na više frontova za Engleze, i Francuska je vodila „rat“ u svojoj revoluciji zbog velikog broja političkih, ekonomskih, socijalnih i društvenih problema. Rasipnost vladajućeg sloja, država pred

¹⁶ Hobsbawm, 1996., 55.

¹⁷ *Ibid.*, 59.

¹⁸ *Ibid.*, 69.

¹⁹ *Ibid.*, 69.

²⁰ *Ibid.*, 54.

bankrotom i loša ekonomska politika dovele su do toga „rata“ u Francuskoj. Kao i kolonijalne vlasti u trinaest američkih kolonija, ni stari aristokratski monarhijski sistem u Francuskoj nije bio dorastao rješavanju tih problema.

3. DEKLARACIJA O NEZAVISNOSTI

Prilikom analiziranja ove deklaracije, nužno je istražiti i razmotriti političke stavove i svjetonazor vodećeg autora deklaracije, Thomasa Jeffersona. Naime, njegova glavna ideja bila je „harmoniziranje dnevnopolitičkih sentimenata“ kako je navedeno u jednom Jeffersonovom²¹ pismu što ću pokušati objasniti u nastavku²². Međutim, sam Jefferson tvrdi da on nije stvorio niti jedan novi koncept ili načelo već je u deklaraciji naprosto ponovio postojeće²³. To podrazumijeva da su već postojeći dokumenti utjecali na pisanje Deklaracije o nezavisnosti što ću u kasnijem poglavlju i navesti. Također, Jefferson se tom izjavom odriče još veće slave koju je mogao imati identificirajući se kao tvorac tih „autentičnih“ načela. Mada je osnovni cilj bio stvoriti i potom ojačati želju za odcjepljenjem u duhu Jeffersonove izjave o „harmoniziranju dnevnopolitičkih sentimenata“, deklaraciju je potrebno sagledati iz još nekoliko različitih perspektiva kako bi se u potpunosti ustvrdili njeni glavni ciljevi. Međutim, iako je sam Jefferson naveo glavni cilj ovoga dokumenta, potrebno ga je elaborirati i obrazložiti.

Harmonizacija predstavlja proces usklađivanja, ujedinjavanja i dovođenja nečega u sklad. U slučaju ovoga dokumenta, taj proces nije usmjeren isključivo prema zakonodavstvu novonastale države SAD-a već je harmonizacija priželjkivana među narodom kojeg je bilo potrebno ujediniti u želji i borbi za stvaranjem svoje države. Koliko Deklaracija o nezavisnosti posjeduje zakonodavni značaj, toliko posjeduje i propagandni pošto je u početnim godinama Američkog rata za neovisnost imala izniman motivacijski efekt. Iako je potpuno opravdano pretpostaviti da je većina tadašnjeg stanovništva bila nepismena i zasigurno nije pročitala tekst deklaracije, već je sama izrada i objava te deklaracije imala očekivani efekt harmonizacije društva u kojemu su se njena načela lako prenosila usmenim putem. Prema tome, propagandni efekt je u narodu stvorio osjećaj jedinstva.

Međutim, uz ovu Jeffersonovu izjavu potrebno je izraziti i veliku dozu skepticizma. Naime, prema procjeni Jeffersonovog prijatelja i velikog političara Johna Adamsa²⁴, čak trećina stanovništva trinaest američkih kolonija i dalje je vjerno podržavala i stajala uz Engleze, trećinu se može smatrati „pobunjenicima“ dok je trećina ostala neutralna u ovome sukobu²⁵. Stoga,

²¹ Thomas Jefferson (1743.-1826.), američki političar, autor Deklaracije o nezavisnosti i treći američki predsjednik.

²² Uzelac, „Thomas Jefferson: On "The Harmonization of the Political Sentiments of the Day“, 77. <https://hrcak.srce.hr/111006>

²³ Uzelac, 1994., 77.

²⁴ John Adams (1735.-1826.), američki političar, sudionik u pisanju Deklaracije o nezavisnosti i drugi američki predsjednik.

²⁵ Uzelac, 1994., 78.

Jeffersonov stav o harmoniziranome narodu ne odgovara istini. Iako ni Adamsovu procjenu ne smijemo uzeti kao činjenicu, ona govori da i dalje nije postojao osjećaj nacionalne pripadnosti. Prema tome, Jeffersonovi istomišljenici činili su manjinu tadašnjeg stanovništva u trinaest kolonija čime se teza o postojanju harmoniziranog naroda lako može opovrgnuti.

Jefferson je između ostaloga bio političar i pravnik što ga je činilo savršenim kandidatom za stvaranje deklaracije, iako je, pravno gledano, bilo teško pronaći valjano opravdanje za njeno stvaranje²⁶. Mogućnost pravno opravdanog odcjepljenja od engleske vlasti nije postojala iako je Deklaracija o nezavisnosti tvrdila suprotno²⁷. Ta činjenica ponovno naglašava propagandni efekt u korist zakonodavnog jer je bilo potrebno privući i motivirati što veći broj ljudi koji bi pružali otpor engleskim snagama. Međutim, ovaj sukob svakako treba okarakterizirati kao jedan od prvih pokušaja stvaranja države na temelju neotuđivih i neospornih prava pojedinca i društva što će se preslikati i u načelima Francuske revolucije i Deklaracije o pravima čovjeka i građanina²⁸. Načela demokratskog liberalizma time predstavljaju jednu od glavnih poveznica ovih dviju deklaracija pozivajući se na neotuđiva osobna i politička prava pojedinca te se odbacivanje tadašnje vlasti u oba slučaja bazira upravo na negiranju tih prava²⁹. Međutim, potrebno je vratiti se na činjenicu o brojnosti pobunjeničkih snaga pošto se može postaviti pitanje predstavljaju li oni zapravo skupinu radikala. Ukoliko je Adamsova procjena bila ispravna, pobunjenike bi se moglo okarakterizirati kao skupinu radikala čiji stavovi nisu usuglašeni sa cijelim stanovništvom. Dapače, suprotni su stavovima barem trećine naroda koja ima proengleski stav. No, uzmemo li u obzir opasnost priklanjanja pobunjenicima, većina je stanovništva, uglavnom ekonomski, itekako ovisila o Engleskoj. Tome u prilog ide i činjenica superiornosti Engleske u svakome pogledu zbog čega je većina ljudi, pogotovo onih neutralnih, očekivala da je mudrije ne prikloniti se proameričkim snagama jer su, barem početkom rata, njihovi izgledi bili vrlo slabi.

Deklaracija o nezavisnosti uglavnom nabroja povrede prava američkih kolonija od strane engleskog kralja čime se naglašava politički cilj odcjepljenja od engleske vlasti koji je na kraju rata i ostvaren. Naime, 27 povreda odnose se na kraljevo negiranje i tiransko ponašanje prema pravima trinaest američkih kolonija i njihovih stanovnika. Tako se navodi da je kralj ograničio djelovanje guvernera država u donošenju zakona te da je ukinuo neke od već donesenih zakona ili suspendirao neka zakonodavna tijela. Također se navodi da je kralj „opljačkao“ njihova mora

²⁶Uzelac, 1994., 78.

²⁷*Ibid.*, 78.

²⁸*Ibid.*, 78.

²⁹*Ibid.*, 79.

i obalu, spalio njihove gradove i uništio njihove živote. Nabranjanjem povreda prava američkih kolonija pokušavao se stvoriti alibi za opravdano zahtijevanje samostalnosti. Međutim, SAD kao država u nastajanju nije imala povijesni oslonac koji ju je mogao odvojiti od Engleske. Točnije, mogao ju je samo još čvršće vezati uz nju kao svoga kolonijalnog gospodara. Iz toga se razloga prvi dijelovi Deklaracije o nezavisnosti osvrću na temeljna i univerzalna ljudska prava, povlastice i privilegije iako je potpuno iluzorno raspravljati o sveprisutnosti tih prava u 18. stoljeću. Referirajući se na kršenje tih prava, stvoren je temeljni argument proameričkih strana koje su zahtijevale odcjepljenje od Engleske i punu autonomiju.

Međutim, pozivanjem na temeljna i univerzalna ljudska prava otvara se pitanje dosljednog poštivanja istih. Ukoliko je tek trećina stanovništva podupirala proameričke snage, vrijede li odredbe Deklaracije o nezavisnosti isključivo za taj dio stanovništva? Pošto je autor deklaracije, Thomas Jefferson, već naglasio njen fokus na „dnevopolitičkim sentimentima“ možemo pretpostaviti da je deklaracija napisana u korist njenih pobornika koji su dijelili iste interese i osjećaje. No, Thomas Jefferson se itekako zalagao za univerzalnost tih neotuđivih prava zbog čega će doći do sukoba između neistomišljenika u vrijeme donošenja američkog ustava 1787. godine između njega i Alexandra Hamiltona³⁰ kao jednog od glavnih članova ustavotvorne skupštine³¹. Naime, ovdje se potpuno razrješava pitanje dosljednosti pošto više nisu garantirana individualna prava što je i dovelo do sukoba ova dva političara³². Jefferson je smatrao da univerzalnost tih prava nije upitna, stoga ona moraju biti inkorporirana u ustav i dosljedno implementirana u stvarnome životu svake savezne države dok je Hamilton kao federalist logično bio priklonjen ideji superiornosti federalne vlade u svim državnim aspektima³³. Jefferson je tijekom svoje političke karijere strogo proklamirao poštivanje odredbi i Deklaracije i Ustava, ali je prihvaćao potrebu za modifikacijom i usavršavanjem te je zbog toga smatrao da svaki zakon prirodno gubi snagu nakon 19 godina³⁴. Posljednji prijedlog modifikacije naveo je u svojem zadnjem javnom pismu prije smrti 1826. godine³⁵.

³⁰ Alexander Hamilton (1755./57.-1804.), američki ekonomist i političar, proslavio se tijekom Američkog rata za neovisnost nakon kojega ulazi u sukob s Thomasom Jeffersonom oko. Hamilton je predstavljao vođu Federalista dok je Jefferson bio Republikanac te je spor nastao između pitanja nadmoći federalne vlade ili davanja više prava savezним državama.

³¹ Uzelac, 1994., 81.

³² *Ibid.*, 81.

³³ *Ibid.*, 81.

³⁴ *Ibid.*, 85.

³⁵ Armitage, *The Declaration of Independence: A Global History*, 1.

4. ZNAČAJ DEKLARACIJE O NEZAVISNOSTI ZA SAD

Primarni i najvažniji cilj predstavljalo je odcjepljenje od Engleske te se na kraju samoga dokumenta proglašava sloboda i nezavisnost Sjedinjenih Američkih Država. Međutim, upitno je koliko se Deklaracija o nezavisnosti smatrala pravovaljanom jer je nastala tijekom ratnog sukoba te je bila podržana samo od dijela naroda kao što sam već objasnio. Novonastala, tj. novoproglašena država, Sjedinjene Američke Države, obznanila je svoju samostalnost te ju je pobjedom u ratu protiv Engleske i potvrdila, ali je i dalje postojala velika ekonomska međuovisnost dvaju država. SAD je zadržao veliku ekonomsku i trgovinsku ovisnost o Engleskoj.

Njen se značaj postupno povećavao te je izlazio izvan granica SAD-a. Iako je Thomas Jefferson bio pravnik, na njegovo pisanje Deklaracije o nezavisnosti utjecali su: Virdžinijske Deklaracije o pravima (1776.)³⁶, radovi jednog od najvećeg filozofa i vigovca³⁷ Johna Locke³⁸, eseji političkog teoretičara Jean-Jacques Burlamaquija³⁹ te mnoge engleske kraljevske bule⁴⁰. Time se značaj i utjecaj deklaracije širio van granica SAD-a i postao je mnogo više od simbola oslobođenja i samostalnosti. Naime, ona je postala uzor i osnovni predložak za mnoge druge slične dokumente diljem svijeta te je pokrenula val izdavanja istovrsnih deklaracija o samostalnosti⁴¹. Direktno se referirajući na nju kao inspiraciju, temeljna načela američke Deklaracije o nezavisnosti širila su se cijelim svijetom, pa tako i u Francuskoj. Iako ona govori o državnoj samostalnosti, francuska Deklaracija o pravima čovjeka i građanina je iz nje preuzela određena univerzalna načela o slobodi i jednakosti ljudi i ljudskih prava i time označila početak kraja apsolutističke hegemonije u vođenju države. Također, Deklaracijom o nezavisnosti započela je moderna povijest SAD-a i stvorena je nova država što možemo usporediti i s Deklaracijom o pravima čovjeka i građanina i Francuskom revolucijom koje de facto dovode

³⁶ Virdžinijske Deklaracije o pravima (1776.), deklaracija o pravima građanina koja je zamijenila već postojeće pravne zakone u državi Virdžiniji nametnute od strane Velike Britanije. Ona predstavlja model za kasniji ustavni amandman, tj. Povelju o pravima (1791.).

³⁷ Vigovci, pripadnici političke stranke u Engleskoj koja je nastala u drugoj polovici 17. stoljeća koja se zauzimala za superiornost Parlamenta nad kraljem. Glavna suparnička stranka im je Torijejska stranka koja je smatrala da kralj ima nadmoć nad Parlamentom.

³⁸ John Locke (1632.-1704.), engleski filozof, pripadnik Vigovske stranke, jedan od začetnika prosvjetiteljstva, neke od njegovih filozofskih ideja utjecale su na pisanje i američkog ustava.

³⁹ Jean-Jacques Burlamaqui (1694.–1748.), švicarski pravnik, smatrao da je prirodno pravo i povezanost sa Bogom temelj svakoga državnog prava.

⁴⁰ Uzelac, 1994., 81.

⁴¹ Armitage, 2007., 3.

feudalno, aristokratsko i apsolutističko uređenje države pred kraj te se uspostavlja republikansko uređenje.

Američka deklaracija je također stvorila novi način pisanja u pravnom diskursu te se ona može razlučiti na tri dijela: deklaraciju o nezavisnosti, deklaraciju o pravima i manifest⁴². Prva poveznica te dvije deklaracije koje govore o ljudskim pravima navodi se već u drugome paragrafu Deklaracije o nezavisnosti:

„We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal; that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights; that among these are life, liberty, and the pursuit of happiness”⁴³.

Ova rečenica naglašava da je sve odredbe deklaracije potrebno shvatiti gotovo kao dogmu pošto ih se ne smije dovoditi u pitanje ili provjeravati. Preuzevši ovaj element, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina direktno se referira na američku deklaraciju. Treba naglasiti da je uplitanje Francuske u Američki rat za neovisnost uveliko doprinijelo širenju tih ideja među francuskim vojnicima koji su te ideje prenijeli u Francusku i potaknuli njihov razvoj u francuskom narodu. Deklaracija o nezavisnosti je time izašla iz okvira SAD-a i zakoračila u globalne okvire. Još jedna važna poveznica ove dvije deklaracije predstavlja fraza „*All men are created equal*“ te je nju 1857. godine odlično pojasnio američki predsjednik Abraham Lincoln⁴⁴ rekavši da je ta fraza neupotrebljiva iz aspekta praktične primjene te da će se ona koristiti u budućnosti⁴⁵. Osobno smatram da je razlog tome neusklađenost te fraze s vremenom u kojem je ona izrečena jer tadašnje institucije, mentalitet ljudi i društvene norme nisu mogle ispuniti sva ta prava koja su bila određena, tj. potvrđena Deklaracijom o nezavisnosti i Deklaracijom o pravima čovjeka i građanina. Činjenica da se svi ljudi rađaju jednaki i da su po prirodnoj osnovi svi ljudi jednaki ne garantira jednaka prava i pravila za sve ljudi pa stoga nije mogla niti garantirati jednakost ishoda. Zbog toga je Lincoln smatrao da će se ta fraza koristiti tek u budućnosti te je on dokazao da se Deklaracija o nezavisnosti fokusirala na bazična i temeljna ljudska prava kako bi stvorila moralno opravdanje za odcjepljenje od Engleske za koje u teoriji nije postojao konkretan razlog. Naime, iako su u Deklaraciji o nezavisnosti nabrojane povrede prava, pravna podloga za to u teoriji nije postojala jer je Engleska bila u svakome pogledu superiorna u odnosu nad trinaest

⁴² Armitage, 2007., 14.

⁴³ *Ibid.*, 15.

⁴⁴ Abraham Lincoln (1809.-1865.), kao član Republikanske stranke bio je izabran za predsjednika SAD-a. 1860. godine te se istaknuo kao veliki protivnik ropstva i robovlasništva. Godinu dana nakon što je ponovno izabran za predsjednika, ubijen je od posljedica ranjavanja u atentatu 1865. godine.

⁴⁵ Armitage, 2007., 26.

američkih kolonija kao njihova matična država te je zbog toga mogla nametati zakone i svoju vlast kolonijama.

Premda je Deklaracija o nezavisnosti imala jedan glavni cilj koji sam već naveo i pojasnio, moguće ju je podijeliti na nekoliko većih cjelina. Prvi dio govori o poštivanju temeljnih ljudskih prava određene grupe ljudi koja se nastoji oduprijeti drugoj. Kao što sam već naveo, ta grupa ljudi nije strogo definirana, ne naglašavaju se Amerikanci kao narod ili nacija već se argumentacija protiv engleske hegemonije potpuno zasniva na razini povrede općih ljudskih prava. Slika koja je stvorena deklaracijom govori o „zločinima protiv čovječnosti“ koje su počinili Englezi te se na takovom stavu mogla temeljiti politička strategija. Iako je termin „zločin protiv čovječnosti“ stvoren tek nakon Drugog svjetskog rata tijekom Nürnberškog procesa te on obuhvaća nemjerljivo veće i okrutnije zločine, doista možemo uočiti sličan, ali blaži model takve optužbe i u Deklaraciji o nezavisnosti. Međutim, u slučaju trinaest kolonija, konkretnih primjera i dokaza o povredama ljudskih prava zasigurno je nedostajalo jer nisu postojali načini kako bi se ti zločini dokumentirali ili pravno dokazali. Nadalje, deklaracija kao povijesne činjenice navodi i primjere učestalih povreda i uzurpacija tih prava koje je počinila Engleska na čelu sa svojim kraljem Đurom III.⁴⁶

Međutim, možemo li tvrditi da Deklaracija o nezavisnosti ne bi predstavljala značajan dokument u SAD-u i cijelome svijetu u slučaju pobjede Engleske? Glavni cilj je svakako predstavljao ostvarivanje samostalnosti, no smatram da u slučaju neuspjeha, Deklaracija o nezavisnosti ne bi imala toliko značajan utjecaj. Pobjeda trinaest kolonija doprinijela je širenju ovoga dokumenta koji je postao temelj novonastale države SAD-a i simbol pobjede nad kolonijalnim vlastima.

Stvaranje nacije vrlo je kompleksan proces te u 18. stoljeću ne možemo govoriti o nacijama. Međutim, i Francuska revolucija i Američki rat za neovisnost su svojim deklaracijama potaknuli stvaranje francuske i američke nacije. Transformiranje starih državnih uređenja u nove otvorilo je put ka parlamentarizmu i republici bez apsolutizma ili monarhizma. U američkom slučaju, kolonijalna vlast Engleske prestala je postojati, no do toga je došlo bez isticanja „nacije“ ili „Amerikanaca“⁴⁷. Umjesto tih izraza korištene su najopćenitije fraze poput „mi“, „ljudi“ ili „slobodne i nezavisne države“⁴⁸. To dokazuje da tada još ne možemo govoriti o Amerikancima kao naciji, već samo o skupini kolonijalnih država i njihovih stanovnika koji

⁴⁶ Armitage, 2007., 27.

⁴⁷ *Ibid.*, 17.

⁴⁸ *Ibid.*, 17.

su tražili osamostaljenje. Potvrđeno je postojanje stanovništva sa zajedničkim ciljem odcjepljenja i osnivanja zajedničke „vlade“, ali vanjske granice buduće države nisu definirane Deklaracijom o nezavisnosti⁴⁹.

⁴⁹ Armitage, 2007. 19.

5. ZNAČAJ DEKLARACIJE O NEZAVISNOSTI U SVIJETU

Iako je značaj Deklaracije o nezavisnosti za SAD neupitan, stoji činjenica da je ona u narednim desetljećima imala nemjerljivo veći utjecaj van SAD-a⁵⁰. Ta pomalo paradoksalna činjenica isprva začuđuje, no za to itekako postoje opravdani razlozi. Kao što sam već spomenuo, iako je SAD kao država osnovana nakon odcjepljenja od Engleske, taj je čin apsurdno izjednačavati sa stvaranjem nacije. Ukoliko sagledamo druge sudionike Američkog rata za neovisnost poput Engleske i Francuske, one su kao samostalne države već stoljećima gradile svoju kulturu i tradiciju te je za njih proces stvaranja nacije imao konkretne temelje na kojima se buduća nacija mogla graditi. U slučaju SAD-a, njihovo postojanje bilo je oduvijek vezano uz Englesku koja je kao kolonijalna sila gušila svaki oblik protonacionalizma i na sve moguće načine iskorištavala svoje kolonije. Takav represivni sustav mogao se „izbrisati“ u Američkom ratu za neovisnost, no postanak nacije „Amerikanaca“ mnogo je kompleksniji proces. Međutim, niti europske države s mnogo dužom povijesti nisu imale formirane nacije u tome smislu, ali ih je kao društvo vezala višestoljetna kulturna ili teritorijalna povezanost. Stoga, najveći doprinos Deklaracije o nezavisnosti se ne nalazi u SAD-u, već izvan te države, pogotovo u Europi. Deklaracija o nezavisnosti je time postala globalni dokument čime je njen značaj za SAD u to vrijeme potisnut. Naime, pitanje Američkog rata za neovisnost i Deklaracije o nezavisnosti nije bilo samo kolonijalno pitanje već se po prvi puta službeno demantirao pojam države kao vlasništva vladara u korist države kao zajednice naroda⁵¹. U tome je najveći značaj toga rata i deklaracije i zbog toga oni izlaze iz okvira samoga SAD-a.

Najveći i najočigledniji utjecaj vidljiv je u Francuskoj revoluciji kojoj kao inspiracija, uz prosvjetiteljstvo, služi Deklaracija o nezavisnosti⁵². Premda postoje mnoge poveznice, nužno je uvesti distinkciju između Deklaracije o nezavisnosti i Deklaracije o pravima čovjeka i građanina te događaja zbog kojih su one donesene. U oba slučaja, revolucije su bile usmjerene protiv vladajućih monarhijskih režima i njihove deklaracije postale su dio međunarodnog prava temeljenog na osnovnim zakonima o ljudskim pravima. Međutim, iako su obje deklaracije jasno postavile neka od tih prava u teoriji, njihova provedba u praksi će i dalje predstavljati izvor sukoba. Kao što su pokazale same revolucije i deklaracije, kraj 18. i početak 19. stoljeća zaista predstavlja vrijeme drastičnih promjena državnih režima, ali i promjenu društvene svijesti koja se očituje kroz utvrđivanje temeljnih postulata o univerzalnosti ljudskim pravima. Međutim,

⁵⁰ Armitage, 2007., 63.

⁵¹ Bertoša, 2004., 146.

⁵² Armitage, 2007., 67.

državna uređenja i dalje nisu dovoljno „moderna“ kako bi kroz državne aparate omogućila i zaštitila ta prava što se dokazalo i na primjeru SAD-a i Francuske.

Deklaracija o nezavisnosti potvrđena je u Kongresu 2. srpnja 1776. te je njen utjecaj u Europi vidljiv već tijekom ljeta i jeseni te godine prvenstveno zbog početka razvoja novinarstva i špijunaže. Vijesti se brzo šire Londonom, Škotskom, Irskom, Nizozemskom pa zatim Francuskom, njemačkim zemljama, Skandinavijom i južnom i jugoistočnom Europom⁵³. Time su ovaj sukob i deklaracija izašli iz okvira SAD-a. Novine u Londonu, Edinburghu, Dublinu i Madridu prenijele su tekst deklaracije svojim čitateljima već početkom kolovoza⁵⁴. Zaista je fascinantna i zapanjujuća brzina kojom se tekst deklaracije proširio Europom već nakon nepunih dva mjeseca od njena prvog objavljivanja u SAD-u. Tim se putem naglasila aktualnost ovoga sukoba čiji je tijek mogla pratiti cijela Europa pošto su informacije do čitatelja dolazile brže nego ikada ranije. Upravo je ta činjenica dovela do brzog i masovnog širenja revolucionarnih ideja. Međutim, u obzir treba uzeti i jezik na kojem je napisana sama deklaracija. Ukoliko sagledamo tadašnju kartu Europe, možemo pretpostaviti da su engleski jezik i Engleska zbog svoje teritorijalne odvojenosti bili izolirani te da su Europom prevladavali drugi jezici poput njemačkog, francuskog, španjolskog ili talijanskog što stvara golemi problem vjerodostojnosti prijevoda tih dokumenata. To je zasigurno vodilo prema mnogim netočnim interpretacijama i tumačenjima. Uz francuski jezik nerijetko je stavljen epitet „diplomatskog“ jezika te je on predstavljao vodeći jezik kojega se, uz materinje jezike, često učilo u drugim europskim državama. Toj činjenici u prilog idu i konkretne procjene koje smatraju da je engleskim jezikom govorilo samo 12.5 milijuna ljudi dok je populacija tadašnje Francuske bila dvostruko veća⁵⁵. Iako se isprva ova činjenica može zanemariti. Jezik je tada predstavljao veliku prepreku koja je uvelike ograničavala prostor širenja informacija na drugim govornim područjima. Međutim, kao što sam naveo, tekst Deklaracije o nezavisnosti se ipak rapidno proširio diljem Europe u svega nekoliko tjedana što dokazuje važnost prevođenja i prenošenja teksta deklaracije čitateljima. Razlozi tako rapidnom širenju ovise od države do države odnosno njihovim društvenim interesima. Sagledamo li Englesku, ne začuđuje činjenica da se prva vijest o Deklaraciji o nezavisnosti pojavila upravo u Londonu od kuda se dalje širila. Stoga, rapidno širenje teksta deklaracije predstavlja ključni faktor u širenju samih ideja deklaracije.

⁵³ Armitage, 2007., 70.

⁵⁴ *Ibid.*, 70.

⁵⁵ *Ibid.*, 71.

Iako je početna reakcija u Europi došla vrlo brzo nakon prve objave Deklaracije o nezavisnosti, u drugoj polovici 1776. godine dodatni komentari na deklaraciju u Francuskoj, Italiji, Njemačkoj, Poljskoj, Španjolskoj i Švicarskoj su izostali⁵⁶. Pošto u sukobu tada još nisu sudjelovale strane sile, logično je pretpostaviti da se konkretne (političke i ekonomske) posljedice nisu osjećale izvan Engleske. Pobunjenom stanovništvu u Americi svakako je išlo u prilog brzo širenje vijesti o ovom sukobu, no vrlo je zanimljiva činjenica da su to širenje uvelike potpomogli britanski civilni i vojni službenici u Sjevernoj Americi koji su 1776. godine poslali pet kopija deklaracije u Englesku⁵⁷. Oni su time direktno utjecali na brzinu širenja teksta Deklaracije.

⁵⁶ Armitage, 2007., 72.

⁵⁷ *Ibid.*, 73.

6. DEKLARACIJA O PRAVIMA ČOVJEKA I GRAĐANINA

Poput Deklaracije o nezavisnosti koju vežemo za Američki rat za neovisnost, tako i Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina vežemo uz Francusku revoluciju. Izdana je 26. kolovoza 1789. godine i ona predstavlja ključan pisani element Francuske revolucije i anarhije koja je zavládala mjesec dana ranije, padom Bastille⁵⁸. Francuskom revolucijom i Deklaracijom o pravima čovjeka i građanina dolazimo pred kraj 18. stoljeća te se državni aparat Francuske i društvo cijele Europe značajno mijenja. Deklaracija o pravima čovjeka i građanina označava konačan kraj dvorskog apsolutizma iako se apsolutizam može pronaći u tragovima i u kasnijem razdoblju⁵⁹. Deklaracija je također postavila ideju moderne države u kojoj su pravno određena sva prava pojedinca. Ona je po prvi puta točno utvrdila ljudska prava koja se više ne temelje na „prirodnoj“ osnovi već na definiranim pravnim člancima te deklaracije. U slučaju SAD-a i Deklaracije o nezavisnosti, ljudska prava temeljena su isključivo na „prirodnoj“ osnovi što bitno razlikuje ove deklaracije. Pošto je jedan od razloga stvaranja Deklaracije o nezavisnosti bio i stvoriti opravdanje za izbijanje sukoba s Engleskom, smatram da se iz toga razloga ta deklaracija bazira na „prirodnoj“ osnovi ljudskih prava. Zbog toga je Deklaracija o pravima čovjeka i građanina kompleksniji dokument jer na kompleksniji način opisuje i diktira ljudska prava kroz svoje članke. Detaljno određivanje ljudskih prava predstavlja fokus te deklaracije. Međutim, u oba slučaja njihove smjernice usmjerene su protiv države i njenog represivnog režima koji je uskraćivao ta ljudska prava.

Osim utjecaja Deklaracije o nezavisnosti i *Magne Chartre*⁶⁰ na Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina, veliki doprinos priznaje se i djelu *Du contrat social*⁶¹ Jeana-Jacquesa Rousseaua kao inspiraciji za obje deklaracije⁶². I Rousseau i obje ove deklaracije govore o ekspanziji ljudskih prava i sloboda te pokušavaju definirati odnos između pojedinca i države. Problem regulacije tih prava nastavlja se na problem dosljednog poštivanja tih prava o čemu sam prethodno govorio. I u trinaest američkih kolonija gdje je vlast bila u rukama engleskog kralja i u Francuskoj gdje je također vladao apsolutistički kralj, politička vlast bila je koncentrirana u vrlo

⁵⁸ Jellinek, *The Declaration of the Rights of Man and of Citizens—A Contribution to Modern Constitutional History*, 1.

⁵⁹ Dvorski apsolutizam, državno uređenje, tj. oblik vlasti koji se počeo razvijati u 17. stoljeću u kojem pojedinac ili jedan državni organ posjeduje zakonodavnu, upravnu i sudsku vlast koja nije ograničena zakonima te „vlasništvo“ države de facto pripada njemu.

⁶⁰ *Magna Charta*, dokument o slobodama i pravima podanika koju je engleski kralj Ivan Bez Zemlje izdao pod pritiskom engleskih velikaša 1215. godine.

⁶¹ *Du contrat social* ili Društveni ugovor najznačajnije je djelo političkog filozofa Jeana-Jacquesa Rousseaua iz 1762. godine koje govori o teoriji države utemeljenoj na načelima republike.

⁶² Jellinek, 1901., 7.

uskom krugu ljudi što je prouzročilo porast otpora u društvu koje zahtijeva radikalne promjene⁶³. Međutim, Francuska revolucija razlikuje se od Američke po iznimnoj složenosti, pa je time i francuska deklaracija mnogo kompleksniji dokument na koji nije utjecao isključivo fizički sukob društva i državne vlasti.

Deklaracija o pravima čovjeka i građanina kao centralnog političkog aktera u fokus stavlja pojedinca kojemu ne pripadaju samo osnovna ljudska prava, već i sva građanska i politička⁶⁴. Međutim, iako ovakav koncept organizacije društva djeluje idealistički, moramo imati na umu da u Francuskoj i dalje nije postojala konkretno strukturirana politička baza koja bi kroz svoja tijela i institucije osigurala da se sva ta prava dosljedno poštuju. Dolazak Napoleona na vlast označio je kraj revolucije, no možemo li tvrditi da je to označilo i „smrt“ deklaracije? Apsolutizam nije nestao već se samo transformirao iz onog dvorskog u nešto blaži „Napoleonov“ oblik. Radikalni prelazak s dvorskog apsolutizma na demokratske koncepte vladanja državom iznimno je dugotrajan i kompleksan proces koji zahtijeva korjenitu promjenu društvenog mentaliteta koja se nije mogla ostvariti u kratkom vremenskom razdoblju. Međutim, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina je doista postavila temelje moderne države i modernog društva u kojemu pojedinac ne može imati tolike ovlasti kao u apsolutizmu. Iako možemo argumentirati da su ti temelji postavljeni na državnom udaru što kroz svoje trajanje Francuska revolucija donekle i predstavlja, zapadno će društvo Europe time napraviti oštar prekid s prošlošću i time će svojom radikalnošću i dramatičnošću (u smislu smaknuća kralja i ostalih protivnika republike) odskakati od Američke⁶⁵.

Dodatan razlog stvaranja Deklaracije o pravima čovjeka i građanina i izbijanja Francuske revolucije krije se i u Američkom ratu za neovisnost. Naime, već duboko zadužena Francuska ostvarila je Pirovu pobjedu jer je Engleska ostala bez američke kolonije, međutim, Francuska je u narednim godinama do izbijanja Francuske revolucije 1789. godine doživjela teške posljedice u obliku potpunog državnog bankrota⁶⁶. Pošto je razmak od tek šest godina između kraja Američkog rata za neovisnost i početka Francuske revolucije nedovoljan za obnovu ekonomske stabilnosti, dodatno je narušena i socijalna stabilnost što je jedan od razloga izbijanja revolucije. Osim ozbiljne krize društva, stari režim kočio je Francusku da krene putem razvoja na kojemu je već odavno bila Engleska u kojoj se razvijala privreda (pogotovo trgovina

⁶³ Čepulo, „Francuska revolucija i Deklaracija o pravima čovjeka i građanina 1789. godine: problemi političke demokracije.“, 161. <https://hrcak.srce.hr/216106>

⁶⁴ Čepulo, 1989., 161.

⁶⁵ *Ibid.*, 162.

⁶⁶ *Ibid.*, 162.

uz razvoj krupne industrije), znanost, tehnika i kapitalizam na ekonomskim idejama Adama Smitha⁶⁷⁶⁸. Iako francusko društvo i privredu ne možemo okarakterizirati kao nerazvijene, francuska privreda nije mogla konkurirati engleskoj čija je politička i ekonomska stabilnost osigurala taj napredak. Time su bili ostvareni glavni preduvjeti za izbijanje revolucije u Francuskoj koja je potvrdila katastrofalno stanje u kojemu su se i država i društvo nalazili.

⁶⁷ Adam Smith (1723.-1790.), britanski ekonomist i filozof, najviše se bavio političkom ekonomijom.

⁶⁸ Čepulo, 1989., 162.

7. IZDAVANJE I SADRŽAJ DEKLARACIJE O PRAVIMA ČOVJEKA I GRAĐANINA

Iako je Francuska revolucija već počela, 9. lipnja 1789. godine u ustavotvornoj skupštini iznesene su prve ideje o sastavljanju deklaracije u obliku 27 različitih nacрта te su se najveća neslaganja vodila oko definiranja slobode mišljenja i vjeroispovijesti⁶⁹. Definiranje tih prava je zbog tadašnjih povijesnih okolnosti bio iznimno kompleksan proces te je unatoč demokratskim tendencijama mnoge od tih prava bilo nemoguće s deklaracije provesti u stvarnome životu kako u Francuskoj, tako i u SAD-u. Slobodu mišljenja, kako javnoga tako i privatnoga, bilo je potrebno uskladiti s nacionalnim zakonima koji određuju ostvarivanje toga prava. Sloboda vjeroispovijesti, kao temeljno ljudsko pravo, oduvijek je predstavljala potencijalnu prijetnju državnom aparatu te se postavlja pitanje kako uopće svjetovne vlasti svojim metodama mogu definirati to pravo. Time se kao temeljna pitanja vezana uz ovu deklaraciju izdvajaju sloboda mišljenja i vjeroispovijesti. Ona su temelj stvaranja stabilnog društva iako tadašnje okolnosti u Francuskoj, kao i u SAD-u, to nisu dopuštale.

Deklaracija o pravima čovjeka i građanina napisana je u obliku 17 prosvjetiteljskih načela koja govore o „prirodnim“ ljudskim pravima kao što to članak 2. jasno diktira.

„The aim of all political association is the preservation of the natural and imprescriptible rights of man. These rights are liberty, property, security, and resistance to oppression.“

Naglasak na dobivanju tih prava rođenjem predstavlja najveću prijetnju kralju i njegovom režimu pošto ta prava više ne proizlaze iz njega i njegovog političkog autoriteta čime nestaje glavni izvor njegove moći. U suštini, izvor prijepora nastaje zbog pitanja moći, tj. od kuda ona proizlazi i tko joj postavlja granice. Dok je društvu cilj ta prava prikazati kao neosporiva pošto proizlaze samim rođenjem, francuskom kralju nije više uspijevalo diktirati ih.

„Liberty consists in the freedom to do everything which injures no one else; hence the exercise of the natural rights of each man has no limits except those which assure to the other members of the society the enjoyment of the same rights. These limits can only be determined by law.“

Ovdje članak 4. ograničava slobodu pojedinca koja ne smije naškoditi drugome i time sloboda više nije ograničena od strane drugog pojedinca ili političkog aparata već od same sebe. Svaki pojedinac time regulira i ograničava drugoga u realizaciji slobode. Unutar cijele Deklaracije, ograđivanje od bilo kojeg vanjskog faktora, tj. vlasti predstavlja pomalo idealistički pristup

⁶⁹ Čepulo, 1989., 169.

definiranju ljudskih prava jer će granice ipak diktirati neki oblik vlasti. Prepustimo li definiranje granica ljudske slobode svakome pojedincu doći će do banalizacije i simplifikacije tih granica čime se dokazuje važnost regulacije od strane političkih organa kako ne bi došlo do zlouporabe. Ukoliko su takvi organi nepostojani, kao za vrijeme Francuske revolucije, ljudska prava zadržati će se samo na deklarativnoj razini. Dakle, postavlja se pitanje supremacije i nadređenosti⁷⁰. Najveći doprinos Deklaracije o pravima čovjeka i građanina predstavlja uspostava ideje političke demokracije, reguliranje građanskih prava i ograničavanje državne vlasti⁷¹. Reguliranjem odnosa pojedinca i države pojedincu se omogućava aktivno sudjelovanje u politici što je predstavljao veliki dobitak za građanstvo⁷². Također, pitanje stvaranja nacije, kao i u slučaju Deklaracije o nezavisnosti, nije eksplicitno naglašeno već se isključivo postavljaju temelji za njeno stvaranje kroz načela jednakosti i nacionalne suverenosti.

⁷⁰ Čepulo, 1989., 172.

⁷¹ *Ibid.*, 173.

⁷² *Ibid.*, 173.

8. ZAKLJUČAK

Deklaracija o nezavisnosti i Deklaracija o pravima čovjeka i građanina mogu se usporediti isključivo na temelju određivanja ljudskih prava. Deklaracija o pravima čovjeka i građanina govori isključivo o ljudskim pravima, što je vidljivo i iz njena naziva, dok Deklaracija o nezavisnosti na temelju ljudskih prava argumentira legitimnost odcjepljenja od Engleske. Samim time, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, za razliku od Deklaracije o nezavisnosti, dodatno naglašava pojedinca i njegova prava. U njihovim nazivima postoji jasna distinkcija te se njihov tekst može uspoređivati prvenstveno na toj bazi. Doprinos stvaranju liberalnijeg društvenog sustava je evidentan, no ponajviše zbog nedostatka regulacije i kontrole od strane političkih organa, svaki pojedinac mogao je sam tumačiti načela demokracije zbog čega je moglo doći do anarhije. Sve dok državne institucije nisu krenule regulirati ta prava, ona su mogla biti ograničena isključivo vlastitim moralnim prosuđivanjem. Zbog toga se ta prava nisu mogla uvijek ostvariti ili poštovati.

Iako u oba slučaja motiv za stvaranje deklaracije predstavlja represivni režim vladajućih krugova, u SAD-u se sloboda zahtijevala zbog stranog režima, dok se u francuskom slučaju zahtijevala zbog vlastitog, represivnog, apsolutističkog režima. Međutim, u slučaju SAD-a, značajan broj ljudi ekonomski je ovisio o Engleskoj zbog čega je podrška revoluciji pa time i samoj deklaraciji isprva bila relativno mala. U Francuskoj, društvo se znatno lakše i brže ujedinilo i time dolazimo do ključnog faktora ove dvije deklaracije, a to je stvaranje nacije. Naime, udruživanje pojedinaca u zajedničkom cilju svakako ne predstavlja proces stvaranja nacije, ali vodi ka stvaranju zajedničkog osjećaja pripadnosti iz čega će proizaći osjećaj nacionalnosti. U obje deklaracije i revolucije, micanje nepoželjnog i nepravednog političkog režima dovelo je do zbližavanja pojedinca i države kao institucije. Do toga zbližavanja nije moglo doći tijekom apsolutističkih i monarhijskih režima koji su gotovo sve ljude, osim aristokratskog sloja, odmaknuli od vođenja države i sudjelovanja u političkom životu. Kroz proces zbližavanja pojedinca i države počinje razvoj osjećaja pripadnosti u čemu su Deklaracija o nezavisnosti i Deklaracija o pravima čovjeka i građanina dale značajan doprinos za svoje države. Uz poticaj stvaranja nove države SAD-a, tj. micanje dvorskoga apsolutizma u Francuskoj pa zatim stvaranja republike i definiranje i širenje ljudskih prava, to predstavlja jedan od brojnih pozitivnih doprinosa ovih deklaracija u svojim državama koje će poprimiti nešto demokratskija i liberalnija načela vlasti nego u prijašnjim desetljećima.

BIBLIOGRAFIJA

Armitage, David. *The Declaration of Independence: A Global History*. Cambridge: Harvard University press, 2007.

Bertoša, Slaven. *Svjetska povijest modernoga doba (XVI.-XIX. stoljeće)*. Zagreb: Profil International. 2004.

Conway, Stephen. *A Short History of The American Revolutionary War*. New York: I.B.Tauris & Co Ltd, 2013.

Čepulo, Dalibor. „Francuska revolucija i Deklaracija o pravima čovjeka i građanina 1789. godine: problemi političke demokracije.“ *Časopis za suvremenu povijest* 21, br. 1-3 (1989.): 161-178. <https://hrcak.srce.hr/216106>

Hobsbawm, Eric. *The Age of Revolution 1789-1848*. New York: Vintage books, 1996.

Jellinek, Georg. *The Declaration of the Rights of Man and of Citizens—A Contribution to Modern Constitutional History*. New York: Henry Holt & Co., 1901.

Uzelac, Alan. „Thomas Jefferson: On "The Harmonization of the Political Sentiments of the Day".“ *Politička misao* 31, br. 2 (1994.): 77-87. <https://hrcak.srce.hr/111006>